

Epizódok a Pesti Vigadó történetéből

Egy ilyen nagy múltú épület gazdag története több szempont szerint is bemutatható. Amikor az alábbiakban vázlatosan felvillantjuk a Vigadó múltjának néhány epizódját, akkor e szempontok közül hangversenytermet helyezünk a középpontba, vezérfonalunk pedig Liszt Ferenc, akit Vörösmarty egy versében így köszöntött: „Hírhedett zenésze a világnak, Bárhová juss, mindig hű rokon!” Mert Liszt, bár egész életében járta a világot, hű rokonként többször is visszatérve, elválaszthatatlan a Vigadó XIX. századi történetétől.

Az előzmények

A XVIII–XIX. század fordulóján Pest kulturális életében jelentős változások mentek végbe: míg korábban a zenei élet szinte kizárólag az egyházi- és toronyzenét, valamint a bálók és családi események alkalmával megszólaltatott „alkalmazott” zenét jelentette, addig ebben az időszakban már egyre jobban érlelődött a hangversenyszerű zenehallgatás igénye. Ennek feltételei szinte mindenben adtak voltak: a színházi és katonazenekarok révén növekedett a városban élő zenészek száma, kiterjedtebbé vált a zeneoktatás, s ezzel párhuzamosan a hangszerkészítés. Az operák jelentős részét már néhány évvel az ősbemutató után Pesten is előadták. A bécsi Musik-Verein mintájára megalakult „Pesti Muzikai Intézet”, vagy a „Pest-budai Hangászegyesület” is jelzi a zenei élet felvirágzását. Bár sok tekintetben a császárváros volt a példa, ám Pest és Buda jelentős hátránnyal rendelkezett, hiszen nem volt „uralkodói székhely”. Budán még a nádori udvar zenei tevékenysége is csak igen rövid életűnek bizonyult, pedig jelentős eseményeknek is otthont adott: ilyen volt 1800-ban (éppen a nádor születésnapja alkalmából) Haydn Budára érkezése és a Teremtés oratóriumának előadása, majd nem sokkal ezután Beethoven hangversenye a nádor hitvesének köszöntésére, ám ezek csupán egyedi alkalmak voltak, s az ország

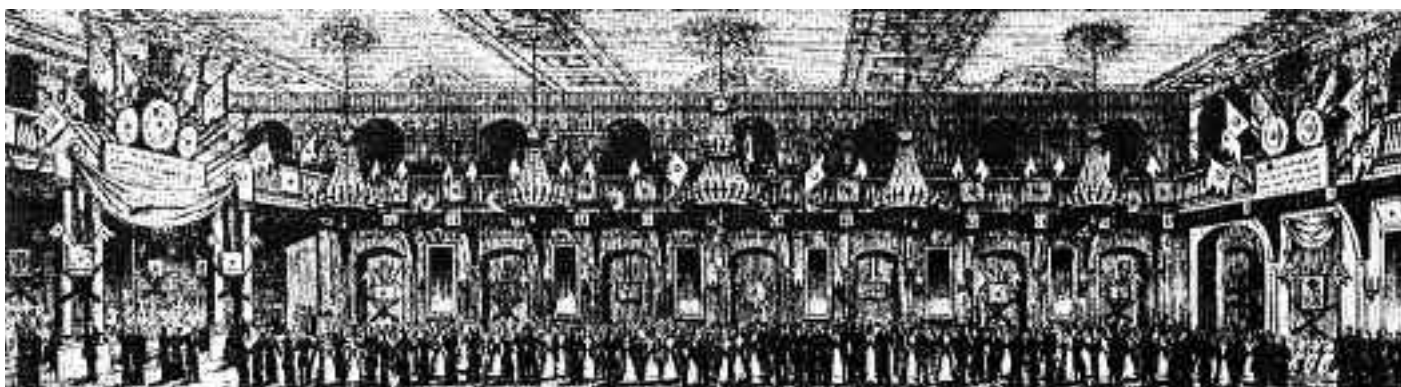
zenei központja gyakorlatilag nem is Budán, hanem Pesten jött létre.

A hangversenyszézon általában késő ősszel indult, a farsang és a böjt idején szünetelt, majd egészen a lóversenyszézon kezdetéig tartott. A nyári időszakban csak külföldi művészek vendégjátéka során rendeztek előadásokat. Ám mert a zenei élet egyik legfontosabb kelléke, a nyilvános hangversenyterem még hiányzott, így a koncerteket – eltekintve a szabadtéri előadásoktól – többnyire a fogadók báltermeiben rendezték, melyből szép számmal találunk az akkori Pesten. A hangversenyek rendezésére is szolgáló helyszínek között kétségtelenül a legnevezetesebb a „Hét választófejedelmek”-hez címzett fogadó volt a Váci utcában. (1. kép) A fennmaradt korabeli metszet is tanúsítja, hogy e fogadónak milyen nagy, impozáns bálterme volt, s a falak megtörése, az elhelyezett díszítőelemek révén – különösen telt ház esetén – a rövid utözengési időnek köszönhetően a zenei hangzás szempontjából is jól megfeleltethető a kor igényeinek. Érthető, hogy egészen a Vigadó megépültéig Pest legfontosabb „hangversenytermeként” tartották számon. Gazdag történetének egy kedves eseménye, hogy 1823-ban a gyermek Liszt itt adta külföldi útja előtti búcsúkoncertjét. „A szép szöke ifjacska oly ügyességet, könnyűséget, pontosságot, érzést, kellemetes erőit és mesteri fogásokat mutatott, hogy

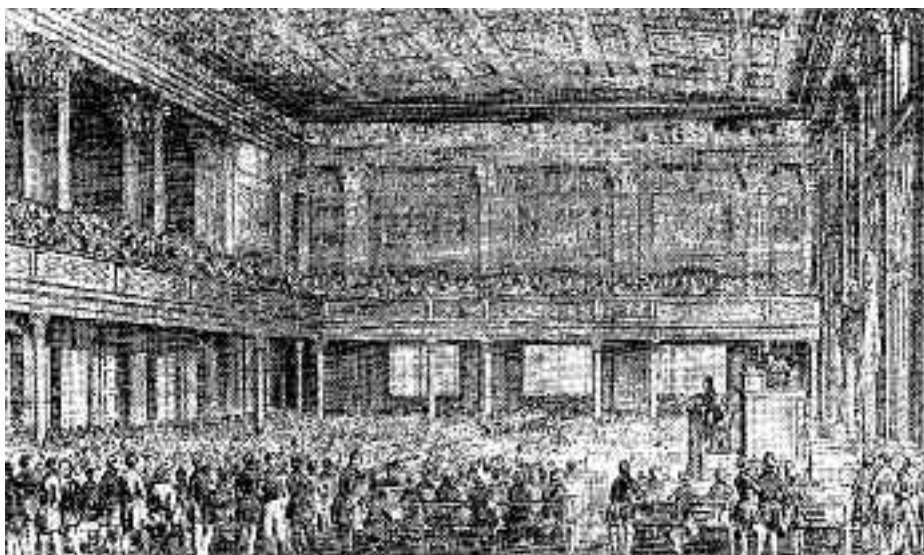
az egész nemes gyülekezetet gyönyörűséggel eltöltené és bámulatra ragadná” – amint azt a korabeli beszámoló írta.

Az első Vigadó

A Pollack Mihály tervei alapján épült és 1833-ban megnyitott Vigadó (vagy bécsi mintára Redoute) csakhamar Pest első számú zenei központja lett, sok neves külföldi művész fellépésének is otthont adva, továbbá 1839-ben Liszt Ferenc is itt hangversenyezett. Hatalmas, reprezentatív belső terét idézzük fel azzal a korabeli litográfiával, mely az első Képviselőház ülését örökítette meg. (2. kép) Ha e képet egybevetjük a bécsi Redout egyik ugyancsak korabeli ábrázolásával (3. kép), feltűnik a két terem azonos, kb. 10 000 m³-es nagyságrendje, tehát a Vigadó a kor európai mércéje szerint is egy jelentős koncerthelyszín volt. Csak míg a bécsi terem többszörös átépítés nyomán érte el végső formáját (korábban ui. opera-előadások helyszínéül szolgált), addig Pollack épülete már eredetileg is hangversenyek és bállok céljára épült. Azt már sajnos soha sem tudhatjuk meg, hogy milyen volt e terem akusztikája, vagy hogy pl. az enyhén ívelt mennyezetének fókuszvonalra hozott-e létre csörgővisszhangot, mert Henzi osztrák generális 1849 májusában a budai oldalról – Gőrgyey szavait idézve: alávaló tettként – szétágyúzta. Ám a Feszl Frigyes rajza nyo-

1. A „Hét választófejedelmek” fogadó bálterme (J. Warschlag nyomán S. Lehnhardt metszete. László Zsigmond, Mátéka Béla: Liszt Ferenc élete képekben és dokumentumokban)

2. Képviselőház ülése a Pesti Vigadóban, 1848. (Budapest története IV.)

mán készült 4. képünkről is látható, hogy még üszkös romjaiban is őrizte egykori szebb napjainak emlékét. (Jellemzően később, Ferenc József kifejezett utasítására, Henzi emlékművet kapott a budai Szentháromság téren, melynek eltávolítása a kiegyezés után csak ügyes „cselel” sikerült.)

A második Vigadó

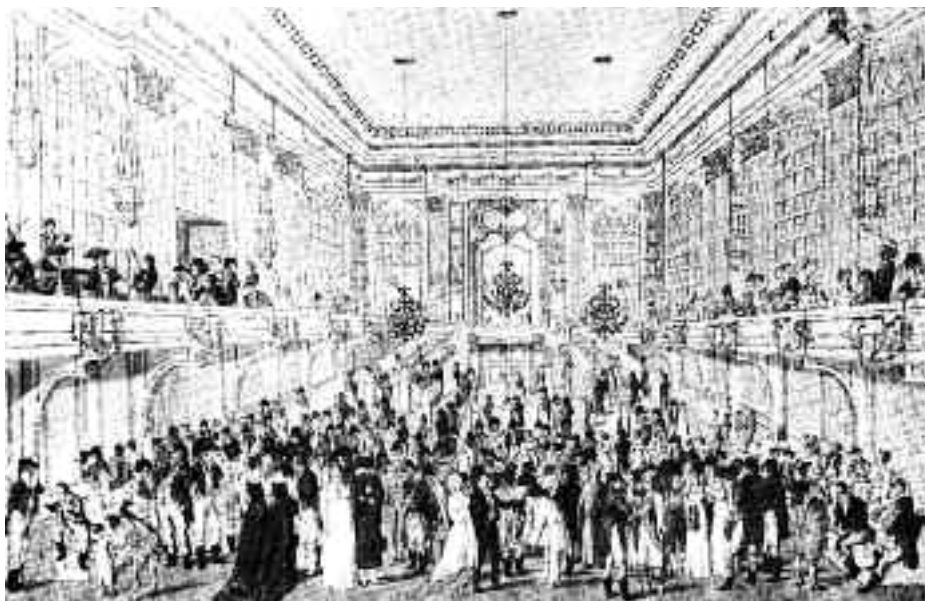
A Feszli Frigyes tervei alapján épült új Vigadót 1865-ben avatták fel. Még ebben az évben jelentős eseménynek adott otthont, amikor itt mutatták be Liszt *Szent Erzsébet legendája* c. oratóriumát. A korabeli beszámoló – Lisztet köszöntve – az eseményről többek között így ír: „Roppant nagy és díszes közönség gyűlt össze, hogy ez új diadalának szemtanúja és előmozdítója legyen. A Redoute nagy márványterme színig megtelt, s akárhová néztünk a ragyogó világitásban, mindenütt látszott, hogy egy ritka ünnep alkalmát fogjuk élvezni. A zenészek nagy széles padja ...ritka szép látvány volt. Ötszáznál több fej képezte a díszereget, mely hangjegyekkel és hangszerekkel kezében várta az ünnep hőst. Elöl a friss színekben tarkáló női kar ült, hosszú, tömött sorokban, köztük sok szép fiatal arc, a lelkesedés

4. A Vigadó nagyterme az ágyúzás után, 1849. (Feszli Frigyes rajza nyomán, Forrás: Wikipedia)

mosolyával ...majd a zenészek ...a háttérben Erkel, ki e nagy tömeg hátsó részét vezénylé...”

Ezekben az évtizedekben a romantika jegyében már gyakoriak voltak az ún. monumentális koncertek, melyek az előadók lét-

3. Álarcosból a bécsi Redoutban, 1800 k. (Michael Forsyth: *Bauwerke für Musik* K.G. Saur, 1992.)

számát (és olykor a fenti idézetben is említett alkarmestereket) tekintve minden eddigit felülmúltak. A mintát a londoni Kristálypalota szolgáltatta, az európai csúcspontot az ott rendezett Händel-ünnepségek jelentették, s e hazai koncert jól beleillik e sorozatba. A hangversenyéről két képdokumentum is ránk maradt. A Székely Bertalan rajza alapján készült metszeten (5. kép) többek között látható az oratorikus együttesek korabeli ülésrendje: a kórus két részre osztva a pódium két oldalán helyezkedik el oly módon, hogy a lépcsősen emelkedő zenekart lehetőleg ne takarja el. A másik, ugyancsak rajz alapján készült, és egy lipcsei újságban megjelent fa-

metszet (6. kép) az eseményt az ellenkező irányból mutatja be, s ezen az együttes ülésrendje meglehetősen el is tér az előbbi metszeten mindenképpen hitelesebbnek tekinthető ábrázolástól. S míg Székely Bertalan képen inkább a „virtuóz” Liszt jelenik meg, addig a lipcsei rajz a „zene főpapjaként” ábrázolja, ahogyan egy kortársa jellemezte.

A terem még a mai zenei felfogásunk szerint is tekintélyes légtérrel rendelkezett, s pl. később, 1875-ben egy újabb jelentős hangversenyen ugyanott Liszt mellett Wagner is vezényelte saját műveit, márpedig Wagner zenekara igencsak bővelkedik a hangszerekben. Elmondhatjuk tehát, hogy a Vigadónak köszönhetően gyakorlatilag nem volt olyan zenemű, amely Pesten nem lett volna európai színvonalon megszólaltatható, pedig ez már a romantika tömör, olykor súlyos hangzástömbjeinek korszaka. Akusztikai kifogások persze mindenkor elhangozhatnak (e téren ma sem jobb a helyzet), ám a terem még 1900 előtt épült, tehát akusztikai szempontból nem tervezhetők.

A bécsi Redout mintáját követve a Vigadónak is volt „kis terme”, melyben ugyancsak rendeztek jelentős koncerteket. A 7. kép a Bösendorfer zongoragyár által megrendelt (korabeli rajz alapján készült) festményen mutatja be azt az „udvari” jótékonyági hangversenyt, melyen a zongoránál Liszt Ferencet, a hallgatóság soraiban pedig a magyar főnemesség és a Habsburg-ház képviselőit láthatjuk.

Újjáépítését követően a Vigadó Pest, majd Budapest egyik legfontosabb kulturális központjává vált, sőt a falai között fellépő rangos külföldi művészek sorát tekintve egyértelműen Európa egyik jelentős intézménye

› volt. (Közel másfél évszázad múltán a Művészetek Palotája megépültek ismét tanúi lehettünk annak, hogy egy korszerű hangversenyterem milyen kedvezően befolyásolja egy ország nemzetközi zenei élettel való kapcsolatát.)

A második Vigadó közel egy évszázados virágzásának Henzi generális késő utódai vetettek véget, amikor a második világháború során az épületet szétbombázták, s egy kiégett, lehangelő rommá tették.

A harmadik Vigadó

Külföldön a Vigadóhoz hasonló romos hangversenytermek újjáépítését általában meg sem kísérelték (mint pl. a Berlini Filharmónia esetében), vagy ha fel is merült az újjáépítés gondolata, azt végül elvetették (így történt pl. az Új Lipcsei Gewandhaus uttal). Nálunk azonban a Vigadót egy bölcs döntés nyomán végül helyreállították. Az már egy más kérdés, hogy az újjáépítéssel, sajnos az eredetihez képest, jelentős átalakítások is jártak, így a korábbi épület – XIX. századi értelemben vett „nagyzene-kari” – terme lényegében egy kamarateremmé zsugorodott, melynek pódiumán pl. a Liszt-oratórium együttese már nem is fért volna el. Ugyanakkor a Vigadó történetében ez volt az első alkalom, amikor akusztikai tervezés is segítette az építész munkáját.

Az újjáépített Vigadó átadása 1980-ban történt, s az akusztikai próbában a Liszt Ferenc Kamarazenekar működött közre, ami több

5. Liszt: Szent Erzsébet oratóriumának ősbemutatója a Vigadóban, 1865. (Székely Bertalan rajza nyomán. Forrás: lásd 1. kép)

szempontból is jó döntésnek bizonyult. Egyrészt az együttes megszokott igényességének köszönhetően rendkívül kiegyenlített hangképet szolgáltatott, így várható volt, hogy a nézőtér – bármilyen esetleges aránytalanság mellett – nem a „hangforrást”, hanem a termet tesztelik. Másrészt az ilyen próbánál fontos, hogy a pódiumon az a műfaj szóljon meg, amelyre a termet ele-

ve szánták, ugyanis egy rossz műfaji döntés nyomán a negatív kritikák sokkal gyorsabban és olykor szinte örök időkre kitörülhetetlenül elterjednek. A zenekar játékaról (e sorok írója által) készített hangfelvétel nem jelzett komolyabb akusztikai hibákat, azonban a nézőtéri hangellátással gondok adódtak, mert a terem „halknak” bizonyult, és ebből szubjektíven a hangzás sápadtsága, erőtlensége kö-

vetkezett, mintha a hang „elveszett volna” a teremben. (Ez részben érthető, hiszen egy korábbi tér méreteinek aránytalan csökkentése, ráadásul egy műemléki környezet megváltoztathatatlan geometriája eleve nehéz feladat elé állítja az akusztikus tervezőt.) Az akusztikai próba eredményeként a pódium hátsó falán hangvető szerkezetek kerültek elhelyezésre azzal a céllal, hogy a pódiumról segítsék a hangenergia kisugárzását. Ugyanakkor a pódiumon sem volt kielégítő az előadók közötti akusztikai kapcsolat. Így most, 30 év eltelté után (amely idő

7. Udvari hangverseny a Vigadó kistermében, 1872. (Képes Magyar Zenetörténet, Budapest, 2004.)

6. Lízst: Szent Erzsébet oratóriumának ősbemutatója a Vigadóban, 1865. (Illustrirte Zeitung, Lipcse, Heinrich W. Schwab: Konzert.)

alatt a teremakusztika tudományában is sok minden történt), a negyedik Vigadó kialakításakor már bizonyosan gazdagabb lehetőség kínálkozott az akusztika finomítására.

A negyedik Vigadó

E sorok írásakor már javában zajlik az ismét újjávarázsolt Vigadó ünnepélyes átadása. A nagy hangversenytermét illetően korai és szakmaiatlan lenne akusztikájáról végleges következtetéseket levonnunk, azt manapság egyébként is elintézi a koncertek közönsége, beindulnak a pletykák, s olykor (főként, ha baj van) még a kritikusok is szakképzett

akusztikusokként szólalnak meg. Mindennek egy új keletű hazai szokás az okozója: *a terem átadása-átvétele nem befejezett, hiszen nem történik meg egy olyan szubjektív tesztsorozat, amely a főbb zenei műfajokra épülve feltárja, hogy a terem mire alkalmas, mire nem, melyek azok a legösszetettebb együttesek, amelyeket már nem képes befogadni, vagy éppen ellenkezőleg: melyik az az intim hangzású műfaj, mely már nem tölti be a teret.* Mondhatnók persze, hogy erre a célra rendelkezésre állnak az akusztikai mérések, csak hogy pl. a Vigadó 1980-as korábbi szubjektív vizsgálata is fontos akusztikai jelenségekre hívta fel

a figyelmet, hasonlóan a Budapest Kongresszusi Központ Pátria termének rendkívül korrekt, a zenei hangzás számtalan jellemzőjére kiterjedő szubjektív vizsgálatához. (Ellentétben a MÚPA Nemzeti Hangversenytermével, mellyel kapcsolatban még ma sem publikus, hogy az akusztikai kamrák milyen határok között szabályozzák az utózengei időt, szubjektív teszt pedig csupán nagy titokban, szinte egyéni akció formájában készült. Ezek után nem csoda, hogy a Rádió „Új zenei újság” c. műsorában is elhangzott olyan kritikai megjegyzés, mely szerint állítólag az akusztika szabályozhatósága nem is működik úgy, ahogyan azt beharangozták. Ettől a jelenségtől a Vigadót meg kellene menteni, bár nagyterméről ugyancsak a Bartók rádióban már elhangzott, hogy a fővárosnak nem a legjobb akusztikájú terme.)

Most, hogy Budapest igazi kulturális világvárosként szebbnél szebb hangversenytermekkel rendelkezik, a koncertszervezésnek már nem „kényszerpályák” mentén, hanem az adott akusztikai lehetőségek figyelembevételével kell történnie. E téren az akusztika tudománya – többek között az elkészült termek szubjektív tesztjeivel – sokat segíthetne, hiszen ezek kiértékelése nyomán adhatna tanácsot a termek közötti ideális műfaji megosztásra, esetleg még azt is megadva, hogy a nézőtéren a hangzás szempontjából melyek a jó és kevésbé jó helyek. Ugyanígy fontos a pódium „feltérképezése”, mert mindenkor az előadó akusztikai élménye az elsődleges, és a közönség élménye is jórészt ebből táplálkozik. Ezért talán reménykedhetünk abban, hogy a Vigadó termét is alávetik ennek a korántsem haszontalan vizsgálatnak, mert egy hangversenyterem létrehozásának a teremakusztika oldaláról valójában ez a valódi befejezése, melynek elmaradása esetén akusztikai szempontból csupán csak torzó marad.

Záró gondolatok

A Vigadó történelmünk egyik szép szimbóluma. Ahogyan Magyarország történelme során olykor még a legbarbárabb pusztítások nyomán kialakult reménytelennek tűnő helyzetekben is mindig talpra állt, úgy a Vigadó két alkalommal is újjá tudott épülni romjából. Köszönet mindazoknak, akik tehetségükkel és szorgalmukkal a legreménytelenebbnek tűnő helyzeteken is felülkerekedve lehetővé tették, hogy ma gazdagabbak lehetünk egy gyönyörű épülettel és benne egy hangversenyteremmel.

Ujházy László
tanzakvezető

(Szent István Király Konzervatórium)

Turbosound®

LIVERPOOL

A Turbosound Liverpool szériája egy kompakt, minőségi, moduláris hangfalrendszer, mely kifejezetten alkalmas kis és közepes méretű helyszíneknek, színházaknak, művelődési házaknak, koncerttermeknek, de rental célokra, rendezvényekre is ideális. A termékcsalád 2 topládát és 2 mélyládát kínál, így felhasználását tekintve alkalmas PA-nek, delay-toronyra, vagy akár outfillnek. A TLX43 egy kétutas hangfal, 2 db 4"-os hangszóró és egy 1" driver, míg a TLX84-ben 2 db 8"-os és 2 db 1" titanium dome driver található. A TLX212L mélyláda 2 db 12" mélysugárzót, míg nagytestvére a TLX215L 2 db 15"-ot tartalmaz. Beépített ríggel rendelkező rendszerének köszönhetően lógatva is használhatóak és földre is stackelhetőek.

